

Bevezetés a Családszociológia blokkhoz

Szalma Ivett

iszalma@gmail.com

A Magyar Szociológiai Társaság Családszociológiai Szakosztálya megalakulása (2011) óta rendszeresen szervez a család és a gender témáját tárgyaló szekciót az éves MSZT-konferencia keretein belül. A tavalyi pécsi és a tavalyelőtti ELTE-n rendezett MSZT-konferencián a Családszociológiai Szakosztály ülésein elhangzott előadások közül három szerző (Nagy Beáta, Takács Judit és Tóth Olga) vállalkozott arra, hogy tanulmányát a *Szociológia Szemle* hasábjain egy családszociológiai blokk keretében publikálja, további két kutatásról pedig a *Szemle* ez évi angol nyelvű számában jelenik meg tanulmány.

A kutatások témája szerteágazó, ami rávilágít, hogy a szociológia e részterülete is mennyire sokrétű: a munka és a magánélet egyensúlyát vizsgáló kvalitatív kutatás, a törődő apák által vállalt különböző szerepeket vizsgáló elemzés és a családstruktúrák változatosságát a 20. század első harmadában bemutató esettanulmány kerültek ebbe a blokkba. Az első tanulmány arra kereste a választ, hogy milyen stratégiák léteznek a két szféra egyensúlyának kialakításában, illetve egyáltalán létezhet-e ilyen egyensúly. A második tanulmány fő kérdése, hogy milyen elemekből áll össze az aktív törődés az apák szemszögéből. A harmadik írás pedig felveti a különböző diszciplínák közötti átmentek kérdését is, amikor arra keresi a választ, hogy vajon egy történeti demográfiai módszer segítségével jobban megérthető-e a mai családformák változatossága.

A témák különbözősége ellenére egy lényeges közös pontot kiemelnek a kutatásokból: mindhárom tanulmány rávilágít arra, hogy a családszociológia nem egyenlő a nők és a gyerekek kapcsolatát vizsgáló kutatásokkal. Az 1960-as években a munka és a magánélet kapcsolatát vizsgáló elemzéseket az indította el, hogy a nők – különösen a második világháború idejétől – fokozatosan beléptek a munkaerőpiacra, és ennek következtében felmerült a kérdés, hogy vajon miként tudnak megfelelni a kétféle elvárásnak. Így sokáig a témát vizsgáló kutatások csak a nőkre fókuszáltak. Az utóbbi időben azonban – a kétkeresős családmódel általánossá válásának köszönhetően – egyre több figyelem irányult a férfiak munkája és magánélete összehangolásának vizsgálatára is. A kétkeresős családmódelben az lenne a racionális – ez csökkenthetné a nőkre nehezedő Hochchild (1986) által kettős terhelésnek avagy második műszaknak definiált nemi egyenlőtlenséget –, ha nem csak a nők vállalnának egyre több szerepet a munkapiacra, de a férfiak is egyre inkább kivennék a részüket a háztartási feladatok elvégzéséből és a gyermeknevelésből.

Nagy Bea tanulmánya annyiban különleges, hogy egy sajátos közegben vizsgálja a munka és a magánélet közötti egyensúlyteremtés kísérleteit: mégpedig a nagyvállalatok vezetői körében. Azért lényeges ez a sajátos fókusz, mert a korábbi vizsgálá-

tok (McGinnity – Claver 2008; Van der Lippe et al. 2006) rávilágítottak arra, hogy a magasabb beosztásúak körében nehezebb kialakítani a munka és a magánélet közötti egyensúlyt, mint a kevésbé magas pozícióban levőkében. A szerző mind a női, mind a férfi vezetők körében vizsgálja a munka-magánélet egyensúly jelentését, valamint azt, hogy milyen lehetséges stratégiákat alkalmaznak arra vonatkozóan, hogy egyensúlyi helyzetben legyenek ezek a területek. A kutatás eredményei rávilágítanak arra, hogy bár különböző stratégiákat használnak az egyensúly megteremtése érdekében a nők és a férfiak, mindkét nem esetében megfigyelhető, hogy a két terület pozitív kölcsönhatását hangsúlyozzák. Ugyanakkor a tanulmány egyik fő konklúziója, hogy a strukturális egyenlőtlenségek szerepet játszanak a két nem által alkalmazott eltérő stratégiák kialakításában.

Takács Judit tanulmányának fókuszában hangsúlyozottan a férfiak, mégpedig a törődő apák állnak. Az apai törődés vizsgálata a magyar családszociológia viszonylag új területe, mivel Magyarországon ez idáig kevesen kutatták az apaság témakörét (a kivételek között említhető például: Gergor 2014; Murinkó 2014; Spéder 2011), így hiánypótlónak is tekinthető a vizsgálat. A korábbi elemzések (Szalma 2010; Tóth 1995) rámutattak, hogy a közvélekedés szerint a férfiak egyik fő – ha nem a legfontosabb – feladata, a család anyagi biztonságának megteremtése, emellett azonban egyre erősödik az az elvárás is, hogy vegyék ki a részüket a gyerekekkel való törődésből is. A szerző az aktív apai törődés meghatározását az önmagukat aktívan törődő apaként azonosító férfiakra bízta. Így egy olyan többdimenziós törődés-skála bontakozott ki az interjúalanyok elbeszéléseiből, melynek kezdőpontját ugyan a fizikai jelenlét alkotja, de sokak számára vált fontos törődéselemmé a gyerekekkel való érzelmi közelség kialakítása, illetve a munka-magánélet egyensúlyának megteremtésére való törekvés. E kvalitatív vizsgálat egyik fő konklúziója tehát éppen az, hogy az aktívan törődő apaság képlekeny fogalom, amely más-más jelentéssel bírhat a különböző társadalmi helyzetű férfiak számára. Emellett a vizsgálat az apaszerepek időbeli változásaira is rávilágít, hiszen a megkérdezett apák valamennyien arról számoltak be, hogy saját apjukhoz képest jóval aktívabban vesznek részt gyermekeik életében.

Végül Tóth Olga esettanulmánya a nukleáris családok összetételének változosságát mutatja be a 20. század első harmadában Hajdúdorogon. Bár a tanulmány a történeti demográfia módszerét használja (anyakönyvi adatok gyűjtése és elemzése), azonban szociológiai szemszögből vizsgálja a családstruktúra változottságát. Annak ellenére, hogy manapság a nukleáris családok törekenységére és változottságára a második demográfiai átmenet által leírt változások következményeként tekintenek, mint például élettársi kapcsolatok elterjedtsége a házasságok helyett, illetve a válások magas száma, ugyanez a törekenység és változottság jellemezte a hajdúdorogi családokat a 20. század első harmadában. Ez alapján felmerülhet a kérdés, hogy mennyiben jogos a családformák pluralizáltságát a második demográfiai átmenet jellemző sajátosságának tekinteni.

E három tanulmány egyfajta keresztmetszeti képet nyújt a mai magyar családszo-

ciológiai kutatások fontos kérdéseiről, ugyanakkor arra is készítenek, hogy továbbgondoljuk a meglévő kutatásokat. Például a munka-magánélet harmonizációs kísérletekkel kapcsolatban feltehető a kérdés: vajon a strukturális egyenlőtlenségek ugyanilyen hangsúlyosan kapnak szerepet, ha más társadalmi csoportok körében elemezzük a munka és magánélet egyensúlyát? Az aktívan törődő apák vizsgálata felveti a lehetőséget, hogy longitudinális módon, azaz hosszabb időintervallumban is érdemes vizsgálni a témát, hiszen egy dinamikusan változó társadalmi jelenségről van szó. A nukleáris családokra vonatkozó esettanulmány pedig felveti azt a kérdést, hogy vajon a család életére vonatkozóan milyen következményei lehetnek a külső hatásra (mint a halálózás) és az egyéni döntések következtében bekövetkező pluralizáltságnak.

A tanulmányokban közölt eredmények a családszociológusok mellett a döntéshozók számára is fontos információval szolgálhatnak, például arra vonatkozóan, miként lehet a strukturális egyenlőtlenségeket csökkenteni annak érdekében, hogy a munka-magánélet egyensúlya a nők és a férfiak számára egyaránt elérhető legyen. A skandináv országokban bevezetett apakvóta is fontos lépés lehetne afelé, hogy az apák minőségi időt tudjanak a gyermekeikkel tölteni. Továbbá az is, hogy a családformák pluralizáltságára ne csak úgy tekintsünk, mint a családok törékenységet fokozó tényezőre, hanem olyan elemként, amely akár egy újfajta stabilitást is képes teremteni.

Irodalom

- Gregor A. (2014): A nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök a 2000-es években Magyarországon. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest: ELTE TáTK *Társadalomkutatások Módszertana Tanszék*. http://tatk.elte.hu/file/Gregor_Aniko_disszertacio.pdf.
- Hochschild, A. R. (1986): *The Second Shift*. New York: Penguin Books.
- McGinnity, F. – Calvert, E. (2008): Yuppie kvetch? Work-life conflict and social class in Western Europe. ESRI working paper, No. 239. ESRI, Dublin; <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/50126/1/576826154.pdf>.
- Murinkó L. (2014): A nemi szerepekkel és a családdal kapcsolatos attitűdök európai kitekintésben: értékek és gyermekgondozás. *Szociológiai Szemle*, 24(1): 67–101.
- Spéder Zs. (2011): Ellentmondó elvárások között... Családi férfiszerepek, apaképek a mai Magyarországon, 207–228. In: Nagy I.–Pongrácz T. (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2011*. Budapest: TÁRKI – Nemzeti Erőforrás Minisztérium.
- Szalma I. (2010): Attitűdök a házasságról és a gyermekvállalásról. *Demográfia*, 1: 38–67.
- Tóth O. (1995): Attitűdváltozások a női munkavállalás megítélésében. *Szociológiai Szemle*, 1: 71–86. <http://www.szociologia.hu/dynamic/9501toth.htm> (utolsó letöltés: 2014. július 15.).
- Van der Lippe, T. – Jager, A. – Kops, Y. (2006): Combination pressure: The paid work family balance of men and women in European countries. *Acta Sociologica*, 49(3): 303–319.